

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційну роботу
Рублевської Анни Василівни «Семантичні модифікації суспільно-політичної
лексики в українських перекладах Біблії XIX–XX століть:
лінгвокультурологічний аспект», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова)

У процесах виникнення етносу, нації, держави головна об'єднувальна роль належить мові. В історії становлення писемного зразка кожної національної мови – перекладам цією мовою книг Святого Письма. Як слушно зауважує Олександр Рокіцький, літературна англійська мова виросла на мові Біблії Віклефа (1324-1384), чию працю продовжив Вільям Тіндаль (1477-1536). Переклад Мартіна Лютера (1483-1546) розпочав і закріпив нову сторінку німецької літературної мови. Подібне значення для французів мав переклад Біблії Жана Кальвіна (1509-1564). Як уся чеська інтелігенція вчилася своєї літературної мови з «Кралицької Біблії» (1579-1593), так поляки виховувалися на мові Біблії Якуба Вуйка. Найважливішими пам'ятками в історії перекладу Святого Письма українською мовою є Остромирове Євангеліє, Пересопницьке Євангеліє, Крехівський Апостол, Острозька Біблія. Входження Святого Письма в духовну й матеріальну культуру України засвідчують українські переклади Біблії XIX–XX століття. Їх вивчення через призму лінгвокультурологічного аспекту становить надзвичайно важливе джерело для дослідження стильового розвитку української літературної мови, адже, як згадував Іван Пулюй, «бралися ми з покійним другом Кулішем до діла з думкою вибороти для погордженої «хлопської» мови почесне місце найперше в церкві і на амвоні, а потім ще й в науці...».

Святе Письмо зрозумілою народів мовою сприяло виробленню його авторитету та утвердженню в якості важливого каналу комунікації в суспільстві. Біблія – Книга Книг усього людства, складна й філософськи

глибока – нагадує літопис усієї земної цивілізації, звід законів іудейського християнства, є «надійним фактографічним показником лінгвістичного розгортання тогочасних соціумів» (с. 19). З огляду на те, що історичні періоди описаних у Біблії подій та часу їхнього перекладу українською мовою є значно віддаленими в часі, відповідно суспільно-політична лексика як сукупність номінативних одиниць на позначення тих чи інших понять суспільно-політичного життя, що зазнала чи не найбільше лексико-семантичних видозмін, потребує комплексного мовознавчого вивчення в з'ясуванні її первинного лексичного значення. У зв'язку із вищезазначеним актуальність дисертаційного дослідження Анни Василівни Рублевської не викликає сумнівів.

Дисертантка поставила за мету проаналізувати семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX–XX ст. у лінгвокультурологічному вимірі. Алгоритмом досягнення цієї дослідницької мети стало розв'язання такого кола завдань: «окреслити поняття релігійного стилю як функціонального стилю української мови; розглянути сучасні підходи до вивчення суспільно-політичної лексики; обґрунтувати методiku дослідження біблійного тексту в мовознавчих студіях; з'ясувати вплив мовних та позамовних факторів на переклад суспільно-політичної лексики біблійного тексту; проаналізувати семантичні особливості суспільно-політичної лексики в текстах українських версій Біблії в лінгвокультурологічному аспекті» (с. 21). Їх послідовне виконання дало авторці змогу: а) системно дослідити історико-культурологічне підґрунтя формування статусних ознак репрезентантів, позначених відповідними суспільно-політичними лексемами; б) об'ємно схарактеризувати мовні та позамовні чинники лексичних модифікацій у текстах Біблії; в) послідовно здійснити лінгвокультурологічний аналіз й встановити семантичні варіації маловивчених номенів у відповідних тематичних групах суспільно-політичної лексики. Ці здобутки підтверджують наукову новизну дослідження.

Методика дослідження, представлена в роботі А.В. Рублевської, має комплексний характер, полягає у застосуванні таких методів дослідження, як: порівняльний, описовий, зіставний, системно-структурний, гіпотетичний, аналітичний, метод компонентного аналізу, що є цілком вмотивованим. На схвалення заслуговує методологія дослідження біблійного тексту, що ґрунтується на використанні даних Конкордансу Стронга та лексикографічних джерел у поєднанні з традиційними методами дослідження. Джерельною базою стали тексти українськомовних перекладів Біблії XIX–XX ст.: П. Морачевського, П. Куліша, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка та Українського біблійного товариства. Методом суцільної вибірки виокремлено й надалі опрацьовано 58 синонімічних рядів (855 контекстів) у межах окреслених тематичних груп.

Незаперечним є теоретичне значення рецензованої роботи – передусім, у тих аспектах, які пов'язані з апробацією новітньої методології дослідження біблійного тексту, випрацюванням відповідного теоретико-методологічного інструментарію, осмисленням впливу лінгвокультурологічних чинників на лексико-семантичні видозміни суспільно-політичної лексики текстів Біблії. Водночас погоджуємося, що практична цінність полягає у перспективі напрацювання спеціалізованого монографічного масиву суспільно-політичної лексики, а найважливіше – використання результатів дослідження при підготовці й викладанні нормативних дисциплін з історії української мови, перекладознавства, лексикології, лінгвокультурології, стилістики, лінгвістики й міжкультурних комунікацій.

Структуру дисертації продумано логічно, що посприяло послідовному й осмисленому викладові матеріалу. Увесь зміст роботи засвідчує концептуальний підхід як у доборі фактичного матеріалу, так і в ретельному опрацюванні наукової (289 позицій) та довідкової (43 позиції) літератури.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження біблійного тексту» (с. 26-74) побудовано за традиційним для оглядово-теоретичного жанру принципом наукового дослідження. Розділ об'єднує кілька підрозділів,

у яких подано ретельний та ґрунтовний аналіз праць вітчизняного мовознавства про релігійний стиль як один із функціональних стилів української літературної мови, здійснено огляд мовознавчих студій біблійного тексту, описано проблему методологічного аналізу дослідження біблійного тексту. Приємно вражає докладність представлення поглядів мовознавців на історію становлення, розвитку та функціонування релігійного стилю української мови.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що А.В.Рублевська не оминає своєю увагою питання «тривалої відсутності релігійного стилю в офіційній стилістичній конструкції української мови» (с. 27), «сучасної палітри найменувань стилю: релігійний, сакральний, богословський, конфесійний, біблійний, релігійно-християнський» (с. 33), віддаючи перевагу вживанню терміна «релігійний стиль», який має власні підстили (богословський, конфесійний, біблійний), що сформувалися внаслідок диференціації та уточнення його широкого навантаження, й роблячи висновки, що інші найменування – сакральний, церковно-релігійний, релігійно-християнський – є синонімами (с. 39).

Попри широке представлення мовознавчих праць, поза увагою дослідниці залишилася теза В.М.Русанівського про терміна назву «канонічний стиль», в якій підкреслено чи не найсуттєвішу рису стилю – історичний зв'язок із канонічними текстами церковних книг та потребу дотримуватися визначеного мовного канону. Канонічний стиль, на думку відомого мовознавця, був одним із найвиразніших, що репрезентував літературну мову XVI – першої половини XVII ст. (Русанівський В.М. Структура українського дієслова. Київ: Наукова думка, 1971).

Цілком підтримуємо запропоновану дисертанткою класифікацію мовознавчих студій біблійного тексту (с. 40). З огляду на представлену в роботі наукову працю Н.Пуряєвої «Словник церковно-обрядової термінології» імовірним видається виокремлення й лексикографічного напрямку мовознавчих студій.

Схвалення заслуговує детальне вивчення проблеми методологічного підходу та розгляд методологічного інструментарію дослідження біблійного тексту. Методика дослідження біблійного тексту рецензованої роботи базується на основі розгортання послідовних етапів із виконанням його наукових завдань, з-поміж яких окремо варто відзначити опрацювання повного списку біблійних кореневих слів за Конкордансом Стронга, що дало можливість зіставити й проаналізувати виявлені українські еквіваленти на відповідність / невідповідність мові-першоджерелу.

Розділ 2 «Суспільно-політична лексика: витоки, сучасні підходи до дослідження» (с. 75-106) є органічним і доречним продовженням оглядово-теоретичного викладу дисертаційного дослідження. Для його реалізації А.В. Рублевська розлого розглядає історію вивчення та аспекти представлення суспільно-політичної лексики в сучасних лінгвістичних студіях українських мовознавців: В. Жайворонка, М. Жовтобрюха, І. Холявко, О. Карабути, Л. Туровської, В. Павлика, С. Снісаренко та ін. Окремо представлено погляди на поняття суспільно-політичної лексики в працях закордонних лінгвістів. Підтримуємо висновок дисертантки про те, що «біблійна суспільно-політична лексика – це особлива лексико-семантична підсистема номінативних одиниць, які вживаються у Святому Письмі і в яких виразно відображені поняття суспільного, політичного, соціального, економічного, морально-етичного життя соціуму» (с. 84).

Узагальнення досвіду попередників та відповідний інструментарій організації лексики уможливив виокремлення дисертанткою окремих тематичних груп суспільно-політичної лексики, структурні особливості яких потребували дослідження в контексті українських перекладів Біблії XIX–XX ст. авторства П. Морачевського, П. Куліша, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка та Українського біблійного товариства.

Безумовно важливим у цьому розділі вважаємо критичний огляд впливів лінгвальних та екстралінгвальних чинників на переклади суспільно-політичної лексики в біблійному тексті (підрозділ 2.2.). У цьому контексті

А.В. Рублевська вдало синтезувала вивчення впливу на момент перекладу внутрішньомовних семантично-етимологічних метаморфоз, уважно простежила наслідки контактування мов й впливу чужої мови на рідну, панорамно проаналізувала роль зовнішньомовних національних, політичних, соціально-економічних, релігійних, культурних та інших факторів на атрибути перекладу обраних лексем суспільно-політичної лексики.

Варто відзначити цінні спостереження щодо ролі зовнішніх національних, політичних, соціально-економічних, релігійних, культурних та інших чинників у передачі одиниць аналізованої підсистеми лексики задекларованих у роботі українських перекладів Біблії XIX–XX ст. авторства П. Морачевського, П. Куліша, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка. Однак поза увагою дослідниці у висновках до розділу 2 залишилася характеристика впливу лінгвальних та екстралінгвальних факторів на переклад суспільно-політичної лексики в біблійному тексті Українського біблійного товариства.

Навряд чи можна погодитися, що слово *лжець*, вжите І. Хоменком для перекладу слова *ψευδαις* (*псиостаце*), що означає «брехун, обманщик», є російською калькою (с. 102). Очевидно, іменник *лжець* – «той, хто говорить неправду, обманює» було утворено від старослов'янiзма *ложь* – «неправда, обман» суфіксальним способом словотворення за допомогою суфікса *-ець*, що широко представлений в українських іменниках чоловічого роду – назвах осіб за родом занять (*жнець, кравець, швець*), національною ознакою (*естонець, німець, українець*), місцем проживання (*мелітополець, миргородець, новгородець*) та ін. У цьому вбачаємо граматичну адаптацію церковнослов'янської форми до законів української мови.

Розділ 3 «Діахронно-синхронний ракурс дослідження лексико-семантичних процесів лексем біблійного тексту: лінгвокультурологічний аспект» (с. 107-203) – наймасштабніший за обсягом, що цілком виправдано з огляду на висвітлювані в ньому питання. На однозначне схвалення заслуговує багатий і широко проаналізований фактичний матеріал дослідження. Цілком логічно, що до розгляду було залучено всеохопну

вибірку лексем зі смисловим навантаженням суспільно-політичного об'єкта. Аналіз семантичних, стилістичних і культурологічних особливостей обраних лексем дозволив дисертантці покласифікувати отриманий фактаж за такими тематичними групами: «назви професій», «назви посад», «назви осіб асоціальної поведінки», «назви соціальних статусів», «язичницькі назви».

Беззаперечною новизною відзначаються спостереження Анни Василівни за способами транслювання відповідного поняття в українських перекладах П. Морачевського, П. Куліша, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка та Українського біблійного товариства з урахуванням норм української літературної мови досліджуваних періодів, адже з плином часу суспільно-політична лексика зазнавала суттєвих змін унаслідок перманентних соціальних трансформацій. Продемонстровані спостереження найчіткіше підтверджують авторську концепцію дослідження: вміння узагальнювати теоретичний матеріал й майстерно класифікувати фактичний. Варто підкреслити, що цей фрагмент наукового викладу вирізняється винятковою самостійністю.

Цікавими видаються наукові спостереження за авторськими неологізмами, до яких вдавалися автори українськомовних перекладів Біблії, шукаючи відповідник до тієї чи іншої лексеми мови-першоджерела. Авторськими новотворами А.В. Рублевська вважає лексему *підсатрап*, використану І. Огієнком для перекладу слова *נֶגְחָא* (*негха*) – «намісник» (с. 147); іменник *забріханець*, яке вживає І. Хоменко (с. 163). Головним доказом таких міркувань, очевидно, є відсутність цих лексем у лексикографічних джерелах. Цікаво було б довідатися про інші авторські новотвори, виявлені в ході дослідження та використані в українських перекладах П. Морачевського, П. Куліша, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка та Українського біблійного товариства.

Загальні висновки до дисертації відповідають поставленій меті, скоординовані із завданнями, аргументовано підсумовують результати наукового пошуку А.В. Рублевської.

Основний текст дисертації в цілому написано грамотно, проте мають місце деякі неточності (у списку довідкової літератури позиції 21 і 31 повторюються) та поодинокі мовні огріхи: с. 55 останній рядок знизу (не виділено дієприкметниковий зворот), с. 135 5-ий рядок зверху, с. 157 16-ий рядок зверху (неправильне узгодження), с. 157 9-ий рядок зверху (зайве слово «лексема»).

Висловлені у відгуку міркування й побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та його наукову концепцію. Його основні теоретичні положення та практичні результати розглянуто й обговорено на засіданні кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, викладено в наукових доповідях на всеукраїнських та міжнародних конференціях та оприлюднено в 14 наукових публікаціях: 3 статті – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному науковому виданні, 1 – в інших виданнях України, 9 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Отож, рівень апробації цілком достатній та абсолютно переконливий.

Додатки до роботи змістовні, є доречним доповненням до основного тексту і надають переконливості зробленим висновкам.

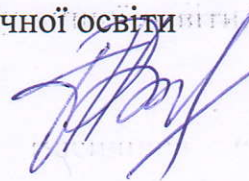
На підставі докладно прорецензованої проблематики дисертаційного дослідження А.В. Рублевської маємо підстави оцінити його як актуальне та новаторське авторське дослідження, результати якого матимуть широке практичне застосування у викладанні лексикології, лексикографії, етнолінгвістики, лінгвістики тексту, лінгвокультурології, стилістики, історії та культури української мови.

Уважаємо, що дисертаційна робота «Семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX–XX століть: лінгвокультурологічний аспект» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

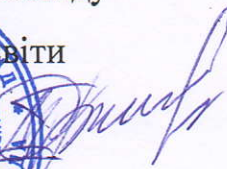
За виконане дослідження Анна Василівна Рублевська цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (Українська мова).

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики викладання
суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального
закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

Т.В. Мороз

Підпис Т.В. Мороз засвідчую.
Начальник відділу кадрів Комунального закладу
«Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

М.П. Дранович